

Sedlyar D. Investment support for the formation of intellectual capital in Ukraine.

In the article revealed the features of investment to ensure the formation of intellectual capital in Ukraine, isolated and analyzed the main problems of investment support intellectualization of the domestic economy, proposed the ways of improving the investment to ensure the formation of intellectual capital in Ukraine.

Keywords: *intellectual capital, investment support, investment potential.*

УДК 330.522:334.723(477)

*Підпригора Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

**ДЕРЖАВНА ВЛАСНІСТЬ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗАМІННОСТІ**

У статті досліджується проблема взаємозамінності державного регулювання діяльності підприємств та державної власності на них в сучасній ринковій економіці та економіці України, робляться висновки про недоцільність заміни державної власності на об'єкти їх приватизацією і подальшим державним регулюванням, що призведе до втрати державою контролю над важливими сферами економіки.

Ключові слова: *державна власність, державне регулювання економіки, економічні функції держави.*

Сучасною економічною наукою доведено і практикою підтверджено, що без активного державного регулювання економіки досягти стабільних темпів економічного зростання та сталого економічного розвитку неможливо. З цією метою держава використовує нагромаджений науковими дослідженнями та історичним досвідом арсенал методів, важелів та засобів прямого та непрямого впливу на діяльність економічних суб'єктів. Серед них одним із найдієвіших є державна власність (повна або часткова) на підприємства у різних сферах і галузях економіки.

Взаємодія держави і ринку в сучасній економіці обумовлена не тільки неспроможностями ринку, а й історичними та економічними особливостями кожної країни. Специфіка економіки України полягає у тому, що тут в результаті системного трансформування завершується процес формування основних атрибутів економічної системи на основі взаємодоповнюваного співіснування та взаємодії методів ринкового і державного регулювання. В Україні держава є ініціатором і провідником реформ, саме тому вона несе відповідальність за їх результати. Система державного регулювання економіки України повинна ґрунтуватися на поєднанні виробничої і соціальної активності ринку та соціальної спрямованості держави, здатної забезпечити конкурентні умови функціонування для суб'єктів господарювання та вирішення соціально-економічних проблем суспільства. Необхідність державного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів обумовлює створення такої організаційно-інституціональної структури, яка була б здатна реально впливати на поведінку усіх суб'єктів господарювання та регулювати відносини власності. Особливе місце в цій структурі належить державній власності.

Метою статті є визначити та обґрунтувати економічну доцільність взаємозамінності державної власності на підприємства та їх державного регулювання як об'єктів інших форм власності.

Розвиток державної власності в ринкових умовах є узагальнюючим результатом зростання ролі держави в економіці. З часу свого виникнення держава, як суспільний інститут, покликана була виконувати загальні соціально-економічні функції. Їх зміст та механізм виконання у різні періоди визначався згідно принципів суспільного устрою та конкретних умов. За всю історію існування держави до сьогодні її функціональна роль постійно зростала. Особливо помітно це відбулося в період розвитку ринкової системи капіталізму. Таке посилення ролі держави зумовлене, насамперед, неспроможністю ринкового регулювання вирішити складні соціально-економічні проблеми. Якщо на початку свого існування її найважливішими функціями були збереження та зміцнення існуючого ладу, панівних форм власності, то сьогодні держава виконує такі глобальні економічні завдання, як розвиток усієї економічної системи, її розширене відтворення, забезпечення умов для прогресу продуктивних сил, подолання економічних криз, розподіл та перерозподіл національного багатства.

З необхідністю виконання такого широкого спектру економічних функцій пов'язане зростання ролі держави як власника. Хоча за своїм призначенням держава як політико-правове утворення не повинна бути ні суб'єктом приналежності, ні суб'єктом господарювання, але вона не може забезпечити своє існування та виконання своїх функцій без власності на певні об'єкти. Саме тому, мабуть, ХХ століття – період одержавлення економіки – характеризується високим динамізмом розвитку державної власності. За оцінками дослідників, за капіталізму такими швидкими темпами не розвивалась жодна форма власності [1, с. 315].

Тому у випадку, коли держава використовує потенціал державної власності для виконання своїх економічних функцій, функції державної власності переплітаються з економічними функціями держави.

У сучасній економічній літературі представлені кілька підходів до визначення функцій держави у ринковій економіці.

1) Держава виконує економічні функції, пов'язані із підтримкою і функціонуванням ринкової економічної системи: забезпечення правової і суспільної атмосфери, які б сприяли ефективному функціонуванню ринку, захист конкуренції. А також діяльність держави спрямована на посилення і модифікацію функціонування ринкової економіки через перерозподіл доходу і багатства, корегування розподілу ресурсів для зміни структури національного продукту, стабілізацію економіки, контроль за рівнем зайнятості та інфляцією [2, с. 46].

2) А. Лівшіц називає два напрямки класифікації економічних функцій держави. Перший – забезпечення збереження ринкового механізму, який охоплює дії держави на демонополізацію економіки, запобігання та погашення спадів виробництва, підтримка системи державних фінансів у необхідних розмірах і бездефіцитному стані, проведення ефективної антиінфляційної профілактики. Другий напрям – розв'язання проблем, які ринковий механізм не може вирішити: економічна безпека, гарантії соціально-економічних прав людини тощо [2, с. 46].

Автори підручника “Державне регулювання економіки” І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога, визначаючи економічні функції держави, стверджують, що

одним з напрямків їх розгляду є те, що, по-перше, держава є суб'єктом власності і підприємництва та регулює державний сектор економіки, по-друге, держава регулює недержавний сектор економіки і національну економіку в цілому [4, с. 13].

Розглядаючи цю проблему, слід звернути увагу на те, що для виконання економічних функцій держава не завжди перетворюється на власника. В умовах поширення загальносвітових тенденцій посилення державного втручання в економіку, ми можемо спостерігати нерівномірність розвитку державної власності в різних країнах (Таблиця 1).

Таблиця 1

Державна власність в розвинутих країнах (1986 – 1995 рік)¹

Країна	Частка державної власності (%)											Частка зайнятих на державних підприємствах (%)	Частка доданої вартості державних підприємств (%)
	Пошта	Телекомунікації	Електроенергія	Газ	Нафтопродукти	Вугілля	Залізниця	Авіалінії	Автомобільна промисловість	Сталь	Кораблебудування		
Австрія	>75	>75	>75	>75	>75	>75	>75	>75	>75	>75	–	10	14
Франція	>75	>75	>75	>75	–	>75	>75	75	50	75	<25	11,9	14,2
ФРН	>75	>75	75	50	25	50	>75	>75	25	<25	25	8	10
Нідерланди	>75	>75	75	75	–	–	>75	75	50	25	<25	3,4	6
Італія	>75	>75	75	>75	–	–	>75	>75	25	75	75	11,5	13
Іспанія	>75	>75	<25	>75	–	50	>75	>75	<25	50	>75	6	7,2
Швеція	>75	>75	50	>75	–	–	>75	50	<25	75	75	11,4	13,3
Великобританія	>75	<25	>75	<25	25	>75	>75	75	50	75	>75	2,3	2,6
Бельгія	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	9,7	8,6
Греція	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	12	14
Фінляндія	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	14,7	19
Португалія	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	6	13,1
Данія	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	7,8	8
Ірландія	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	9,3	11
Люксембург	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5,6	6,3
США	>75	<25	>75	<25	25	>75	>75	75	50	75	>75	–	–
Японія	>75	<25	25	<25	<25	<25	25	25	<25	<25	<25	–	–

Примітка. ¹ - складено та згруповано автором за даними: [3, 5].

Така нерівномірність може бути пояснена наявністю альтернативних способів впливу на об'єкти, які дають такий самий ефект, як і державна власність. Так, у тих країнах, де частка державної власності порівняно незначна, для виконання своїх функцій держава використовує цілеспрямоване і потужне державне регулювання.

Однак, слід зауважити, спрощене розуміння взаємозамінності економічного впливу державної власності та державного регулювання може призвести до небезпечної для економіки абсолютизації двох крайностей: як то, відсутність чи нерозвинутість державної власності завжди може компенсуватися регулюванням з

боку держави чи ринковим саморегулюванням; або, навпаки, нехтування здатністю держави регулювати економіку та захоплення державною власністю. В економічній історії можна знайти факти вдавання до обох крайностей, що відомі своїми руйнівними наслідками.

І все ж історична практика свідчить, що, справді, у певних пропорціях державна власність може бути замінена доцільним державним регулюванням, і навпаки. Дані свідчать, що об'єкти, які в одних країнах є державною власністю, в інших – підлягають державному регулюванню. Таку ситуацію зумовили ряд факторів.

1. Історичні події справили значний вплив на динаміку державної власності та державного регулювання діяльності окремих об'єктів. Як правило, у складні періоди розвитку, коли необхідна була консолідація зусиль в загальнонаціональних масштабах, наприклад, в роки економічних криз та воєн, держава вдавалася до розширення державної власності завдяки націоналізації чи створенню державних підприємств. Як тільки встановлювалися сприятливі умови, відбувалася приватизація державних підприємств із встановленням потужного регулювання найважливіших із них.

2. В умовах необхідності прискороного подолання елементів відсталості та нерозвинутості в економіці країни держава через формування державної власності прагнула створити сприятливі умови для відтворення сукупного суспільного капіталу. Ілюстрацією цьому служить широкомасштабна націоналізація деяких галузей з метою їх реконструкції та розвитку, а також державне інвестування у створення нових галузей у повоєнному економічному розвитку деяких європейських країн та у забезпеченні життєздатності мексиканської моделі економічного розвитку у 40–80-ті роки ХХ століття. Щоправда, держава встановлювала свою власність на об'єкти тільки тоді, коли підтримка нею недержавних власників не забезпечувала очікуваного ефекту.

3. Суспільна необхідність регулюючого впливу держави на виробництво окремих видів продукції обмежувала можливості повної реалізації приватних інтересів недержавних власників. У зв'язку з цим частина недержавних об'єктів згортали свою діяльність. Задля недопущення зникнення цих об'єктів держава ставала їх власником. Мова йде, зокрема, про підприємства галузей суспільного користування.

4. Певний вплив на вибір державою впливу на об'єкти відіграв політичний фактор. В деяких розвинутих країнах зміна партій при владі вела або до розширення державної власності, або до її обмеження. У багатьох країнах Західної Європи прихід до влади лівих сил, втрата буржуазією довір'я народу через співпрацю з фашистами стало причиною націоналізації. А у Великобританії протягом майже сорокаліття після Другої світової війни тривала епоха "гойдалок влади": прихід до влади лейбористів призводив до націоналізації деяких базових галузей, а прихід до влади консерваторів супроводжувався денационалізацією цих же галузей. Характерним проявом дії цього фактора є встановлення державної власності на підприємства стратегічних та пріоритетних галузей економіки.

Якщо проаналізувати об'єктний склад державної власності, який склався в тих країнах, де економічна роль держави і частка державної власності традиційно залишається вагомою, то можна назвати такі групи об'єктів [Таблиця 2].

Класифікація об'єктів державної власності¹

Класифікаційна ознака	Види об'єктів державної власності за класифікаційною ознакою
1. За способом набуття	а) об'єкти, створені за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел доходів; б) націоналізовані об'єкти (з викупом або без викупу); в) частково викуплені державою (частка акцій в акціонерних товариствах); г) найнята робоча сила.
2. За характером діяльності	а) негосподарського призначення (об'єкти, які складають обов'язкову матеріальну основу виконання державою своїх функцій): об'єкти, які необхідні для існування держави як суспільно-політичного утворення (інститут президентства, представницькі органи влади, правоохоронні органи); об'єкти, які необхідні для здійснення соціально-економічних функцій (податкові органи, органи статистики, міністерства, державний бюджет); об'єкти, які необхідні для здійснення соціально-культурних і освітньо-наукових функцій; об'єкти, які необхідні для здійснення природоохоронних функцій; б) господарського призначення (державні підприємства).
3. За ступенем контролю діяльності з боку держави	а) повністю контрольовані (об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави і стратегічні об'єкти); б) частково контрольовані (деякі об'єкти господарського призначення та об'єкти соціальної інфраструктури); в) відносно автономні (частина об'єктів господарського призначення).
4. За ступенем зв'язку з державною формою власності	а) традиційні (об'єкти, які є тільки в державній формі власності, або дуже рідко зустрічаються в інших формах власності); б) нетрадиційні (об'єкти, які є в інших формах власності).

Примітка.¹ – складено та згруповано автором, згідно проведеного дослідження.

Висновок. Таким чином, доцільність використання державою власності для виконання своїх економічних функцій чітко обумовлена конкретною економічною ситуацією. Тут ми підтримуємо думку тих авторів, які стверджують, що державне регулювання краще в умовах достатньої розвинутості недержавних структур, а державна власність завжди є незамінною опорою держави для підтримання стабільності її економіки.

Використання виваженого підходу у вирішенні цієї проблеми особливо важливе для сучасної економіки України, де втрату державою свого впливу на економіку через власність (в результаті роздержавлення і приватизації) прагнуть компенсувати цілеспрямованим регулюванням. Думається, що результатом такої заміни стане втрата державою контролю важливих сфер економіки, оскільки ні вона сама, ні недержавні господарюючі суб'єкти сьогодні ще не готові до цього.

Використані джерела:

1. Економічна енциклопедія : у трьох томах. – Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. – С. 315.
2. Малий І. Й., Галабурда М. К. Економіка державного сектора : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 46.
3. Мельник Л. Е. Собственность в рыночной системе хозяйствования / Л. Е. Мельник, Б. В. Душин, А. Н. Карпенко, Л. Л. Мельник. – Дніпропетровськ : “Січ”, 1999. – 160 с.
4. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залоза З. Державне регулювання економіки : підручник. – 2-ге вид., виправлене і доповнене. / за ред. д-ра. екон. наук, проф., акад. АН вищої школи

України І. Р. Михасюка ; Львівський національний університет ім. І. Франка.– К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – С. 13.

5. Стігліц, Джозеф Е. Економіка державного сектора / Стігліц, Е. Джозеф ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К. : Основи, 1998. – 854 с.

Подопрыгора Л. А. Государственная собственность и государственное регулирование деятельности предприятий: проблема взаимозаменяемости

В статье исследуется проблема взаимозаменяемости государственного регулирования деятельности предприятий и государственной собственности на них в современной рыночной экономике и экономике Украины, делаются выводы об нецелесообразности замены государственной собственности на объекты их приватизацией и государственным регулированием, что приведёт к потере государством контроля над важными сферами экономики.

Ключевые слова: государственная собственность, государственное регулирование экономики, экономические функции государства.

Pidoprygora L. A. Public domain and government control of activity of enterprises : problem of interchangeability

In the article the problem of interchangeability of government control of activity of enterprises and public domain is investigated on them in a modern market economy and economy of Ukraine, drawn conclusion about pointlessness of substituting of public domain by objects their privatizing and further government control that will result in the loss of control the state above the important spheres of economy.

Keywords: public domain, government control of economy, economic functions of the state.

УДК 338.43

Шульга О. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**АГРАРНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ НАПЕРЕДОДНІ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ЕКОНОМІКИ**

Проведено комплексний аналіз економічних відносин в аграрному секторі України в 60-90 рр. ХХ століття. Визначено особливості соціалістичної системи ведення сільського господарства та вказано на недоліки такого господарювання. Обґрунтовується теза про те, що основна причина неефективності частини колгоспів і радгоспів була не у формі їх організації, а в умовах, в яких вони формувались і розвивались.

Ключові слова: аграрний сектор, ринкова трансформація, державне регулювання.

Сільське господарство є важливою галуззю в структурі народного господарства. Від його стану та розвитку залежить рівень життя населення та продовольча безпека країни. У зв'язку з тим, що існує взаємозв'язок теперішнього і попереднього стану розвитку суспільства, залишається актуальним дослідження передумов ринкового реформування аграрного сектора України.

Вагомий внесок у дослідження особливостей становлення і розвитку ринкового механізму в аграрному секторі економіки України, підвищення його ефективності зробили вчені-економісти І. Лукінов, Ю. Лопатинський, О. Могильний, О. Онищенко, Т. Осташко, Б. Панасюк, В. Радченко, П. Саблук, В. Ситник, В. Юрчишин та ін. Однак,